

Sławomir A. Mróz

Dzieje zakupu *Czwórki* Józefa Chełmońskiego do Muzeum Narodowego w Krakowie

Słowa kluczowe: *Czwórka*, Józef Chełmoński, Muzeum Narodowe w Krakowie, Władysław Łuszczkiewicz, Kraków, malarstwo

Key words: *Four-in-hand*, Józef Chełmoński, National Museum in Cracow, Władysław Łuszczkiewicz, Cracow, painting

Czwórka Józefa Chełmońskiego uznawana jest za jedno z najznamienitszych dzieł polskiego malarstwa naturalistycznego¹. Została namalowana w Paryżu w 1881 r.² To wielkoformatowa praca, o wymiarach 275×660 cm (ryc. 1). Dzisiaj obraz można podziwiać w Galerii Sztuki Polskiej XIX wieku w Sukiennicach — Oddziale Muzeum Narodowego w Krakowie. Głównie na podstawie materiałów z zasobu Archiwum wymienionej wyżej instytucji w artykule zaprezentowana zostanie historia pozyskania tegoż arcydzieła do krakowskiego Muzeum, która miała miejsce jeszcze w czasach zaborów.

Potrzeba zakupu dzieł „żyjących” polskich artystów została podniesiona po raz pierwszy na posiedzeniu Komitetu Muzeum, najważniejszego organu zarządzającego instytucją, już w marcu 1884 r. przez jej pierwszego dyrektora, wybitnego uczonego, historyka sztuki, malarza i pedagoga, Władysława Łuszczkiewicza³. Wyrażono wówczas zgodę na zaproponowany przez kustosa, Teodora Nieczuję-Ziemieckiego, zakup do Sukiennic obrazu *Śmierć Ellenai* Jacka Malczewskiego⁴. Od tego momentu mówić można o rozpoczęciu w Muzeum procesu regular-

¹ Józef Chełmoński (1849–1914) — urodzony w Boczku koło Łowicza artysta malarz, jeden z najwybitniejszych twórców malarstwa realistycznego w Polsce, zob.: Górską P. 1932; Treter M. 1937, s. 280–281; Chełmoński w świetle korespondencji. 1953; Vetulani A. 1971, s. 314–316; Matuszczak T. 2003; Chełmoński. 2006; Milewska W. 2010, s. 302; Micke-Broniarek E. 2012; Melbechowska-Luty A. 2014; Chełmoński. 2016; Rzontkowska K. 2017.

² Sygn. i dat. p.d.: JÓZEF CHEŁMOŃSKI. Paris 1881. Po przeprowadzce do Kukłówki artysta pozostawił ten obraz w swojej pracowni. Przyjaciółka malarza, Pia Górską, wspominając osobliwy sposób postępowania Chełmońskiego ze swoimi ukończonymi pracami opisała okoliczności, w jakich obraz ten wrócił na ziemię polskie: „Dopiero po dwóch latach znajomości z Chełmońskim dowiedzieliśmy się, że gdzieś tam, na paryskim strychu, leży jego wielkie płótno «czy coś tam takiego». O ile mnie pamięć nie myli, Krywult porozumiał się z moim bratem bawiącym wówczas we Francji, mój brat dotarł do obrazu i podjął pierwsze kroki ażeby go czymprędzej odesłać do Polski. Jest to ni mniej, ni więcej, tylko słynna Ukraińska czwórka, która rozsadała ramę na ścianie krakowskiego Muzeum, trując widza swemi kopytami [...]”, Górską P. 1932, s. 53–54; Matuszczak T. 2003, s. 20.

³ Władysław Łuszczkiewicz odniósł się tym samym do swojego sprawozdania, napisanego pod koniec lutego 1884 r., w którym m.in. zawarł wniosek (skierowany do Komitetu Muzeum) dotyczący wydzielenia na stałe części pieniędzy z rocznego budżetu instytucji na zakup prac „żyjących” polskich artystów (AMNK, KL, sygn. 94/6, Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Muzeum Narodowego na czas od Sierpnia 1883 do końca Lutego b.r., s. 7). Więcej na temat Władysława Łuszczkiewicza, zob.: Tomkowicz S. 1902, s. 1–46; Bochnak A. 1973, s. 587–590; Rzepińska M. 1983; Polanowska J. 1993, s. 204–209; Lepiarczyk J. 1997, s. 139–147.

⁴ Kwota za obraz miała wynieść 1000 złotych reńskich i mogła być uiszczona w dwóch ratach. Ziemiecki zobowiązał się ponadto do spłacenia części wyżej wymienionej sumy ze składek publicznych. Zgodnie ze spr-

nego nabywania prac współczesnych polskich artystów⁵. Wagę tych działań podkreślono w drukowanym sprawozdaniu Zarządu Muzeum za rok 1895, w którym odnotowano: „Nie idzie zatem, iżby Zarząd Muzeum nie uważał za główny obowiązek gromadzenia dzieł współczesnych artystów polskich. Jak wiadomo z wykazów rocznych o stanie funduszków Zarząd przeważną część skromnych swych dochodów głównie obraca na zakupno tych dzieł, a jeżeli wiele z celnich imion artystów polskich nie znalazło dotąd pomieszczenia, znajdują się one jutro, jeżeli wystarczy funduszków i będą dzieła odpowiednie do zachowania w przyszłość na chwałę dzisiejszej sztuki polskiej”⁶.

Dzięki tak ukierunkowanym zabiegom w latach 1883–1900, czyli za dyrektury Łuszczkiewicza, do krakowskiej instytucji trafiły dzieła m.in. Juliusza Kossaka, Wincentego

wozdaniem dyrekcji Muzeum Narodowego w Krakowie (dalej cyt.: MNK) za okres od sierpnia 1883 do kwietnia 1884 r., ze środków Muzeum zapłacono pierwszą ratę w wysokości 500 złr., zob.: AMNK, KŁ, sygn. 94/4, Protokół posiedzenia Komitetu Muzeum Narodowego w Krakowie z 15 marca 1884 roku; AMNK, KŁ, sygn. 94/6, Sprawozdanie Dyrekcji Muzeum narodowego za czas od Sierpnia 1883 roku do kwietnia 1884 roku, s. 10.

⁵ Podczas opisywanego spotkania Komitetu Muzeum postanowiono także o nabyciu za 250 złr. obrazu zmarłego w 1879 r. Aleksandra Gryglewskiego, zob.: AMNK, KŁ, sygn. 94/4, Desiderata na posiedzenie Komitetu z d. 15 marca 1884 r.

⁶ Łuszczkiewicz W., Jakubowski F. 1896, s. 3–4.

Ryc. 1. Józef Chełmoński, *Czwórka*, 1881 r., w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie (nr inw. MNK II-a-258; fot. z Archiwum Fotograficznego MNK)

Fig. 1. Józef Chełmoński, *Four-in-hand*, 1881, in the collection of the National Museum in Cracow (inventory no. MNK II-a-258; photograph from the archive of the National Museum in Cracow)

Wodzinowskiego, Aleksandra Gierymskiego, Olgi Boznańskiej i właśnie Chełmońskiego⁷. Pierwszym obrazem ostatniego z wymienionych artystów, które znalazło się w posiadaniu Muzeum, była *Burza* (inne tytuły: *Pastuszkowie przed burzą*; *Pastuchy podczas burzy*; *Pastuszki w polu podczas burzy*), przedstawiająca przerażone gwałtownością żywiołów wiejskie dzieci pasące bydło⁸. Chełmoński zgodził się sprzedać ten obraz pod koniec 1896 r. za kwotę 1200 złotych reńskich⁹.

Temat ewentualnego zakupu *Czwórki* poruszono po raz pierwszy 7 czerwca 1899 r. na zebraniu Wydziału Muzeum (organu wykonawczego Komitetu). Zgodnie z protokołem z tego

⁷ Kolejno według „Inwentarza zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie z lat 1879–1900”: nr 497, s. 85; nr 1024, s. 154; nr 1385, s. 205; nr 1620, s. 237; nr 1619, s. 237; zob.: AMNK, KŁ, sygn. 94/10.

⁸ Na temat obrazu *Burza* Chełmońskiego, zob.: Krypczyk A. 2010, s. 302–303.

⁹ Z. Oss., WŁ, Akc. 46/15, Korespondencja Józefa Chełmońskiego do Władysława Łuszczkiewicza z 27 grudnia 1896 roku.

spotkania, profesor Marian Sokołowski wnioskował, by na posiedzeniu Komitetu przedstawić możliwość nabycia wspomnianego obrazu oraz, jeśli pozwolą na to fundusze, także kartonów witraży dominikańskich wykonanych przez Stanisława Wyspiańskiego. Propozycję zakupu *Czwórki* M. Sokołowski motywował: „aby obydwie epoki i oba kierunki talentu artysty, reprezentowane były w Muzeum”. Argumentacja ta odnosiła się do faktu, iż Muzeum miało już w swoich zbiorach inne, wspomniane powyżej dzieło — *Burzę*. Członkowie Wydziału zaaprobowali wniosek Sokołowskiego¹⁰.

Z dokumentów znajdujących się w zasobie Archiwum wynika, że dyrektor W. Łuszczkiewicz bezzwłocznie podjął działania mające na celu uzyskanie informacji, czy — a jeśli tak, to za jaką kwotę — Chełmoński zechce sprzedać *Czwórkę*. Łuszczkiewicz zwrócił się z pytaniem do brata artysty, Adama Chełmońskiego, cenionego warszawskiego lekarza¹¹.

26 czerwca 1899 r., czyli po niespełna trzech tygodniach od posiedzenia Wydziału, odbyło się spotkanie Komitetu. Dzięki swoim zabiegom, W. Łuszczkiewicz mógł zaprezentować zgromadzonemu ustalenia dotyczące ewentualnego nabycia dzieła za kwotę 3000 rubli srebrnych¹². Chęć zakupu obrazu zdecydowanie poparli obecni na posiedzeniu dwaj artyści — Julian Fałat i Jacek Malczewski. Zgodnie z protokołem: „Dyr. Fałat i prof. Malczewski popierają myśl zakupu powyższego obrazu za żądaną sumę, motywując to tem, że zadaniem Muzeum winno być gromadzenie najlepszych obrazów wybitnych artystów polskich choćby w kilku okazach z różnych epok działalności, przytaczając przykłady z innych europejskich galerii”¹³.

Z uwagi jednak na bardzo dużą sumę żądaną przez malarza za obraz, na posiedzeniu zaproponowano, by zgodnie z § 15 statutu Muzeum uzyskać zezwolenie od Rady miasta Krakowa na wykorzystanie na ten cel funduszy z przyszłorocznego budżetu. Dzięki temu możliwe byłoby przekazanie artyście całej, należnej kwoty. Ostatecznie Komitet zdecydował o nabyciu *Czwórki* za tę sumę, oraz — po otrzymaniu wspomnianego zezwolenia — o jednorazowym wypłaceniu Chełmońskiemu pieniędzy ze środków na rok bieżący i przyszły¹⁴.

Następnego dnia, 27 czerwca 1899 r. W. Łuszczkiewicz wysłał do Józefa Chełmońskiego pismo, w którym oznajmił decyzję Komitetu¹⁵. Na odpowiedź artysty nie trzeba było długo czekać; już cztery dni później napisał do dyrektora Muzeum list z podziękowaniem: „Za prawdziwy zaszczyt poczytuję sobie iż Komitet Muzeum Narodowego zdecydował nabyć obraz mój «Czwórka» do zbiorów swoich”¹⁶. Niewiele czasu zajęło też podjęcie decyzji przez Radę mia-

¹⁰ AMNK, KŁ, sygn. 94/5, Protokół posiedzenia Wydziału Muzeum Narodowego w Krakowie z 7 czerwca 1899 roku.

¹¹ Świadczy o tym list Chełmońskiego do Łuszczkiewicza z 1 lipca 1899 r., w którym artysta napisał: „Zgodnie z wiadomością udzieloną przez brata mojego Szanownemu Panu Dyrektorowi zgadzam się sprzedać obraz mój «Czwórka» Muzeum Narodowemu”, zob.: AMNK, KŁ, sygn. 94/15, Korespondencja Józefa Chełmońskiego do Władysława Łuszczkiewicza z 1 lipca 1899 roku; informacje o Adamie Chełmońskim za: Mickle-Broniarek E. 2012, s. 21.

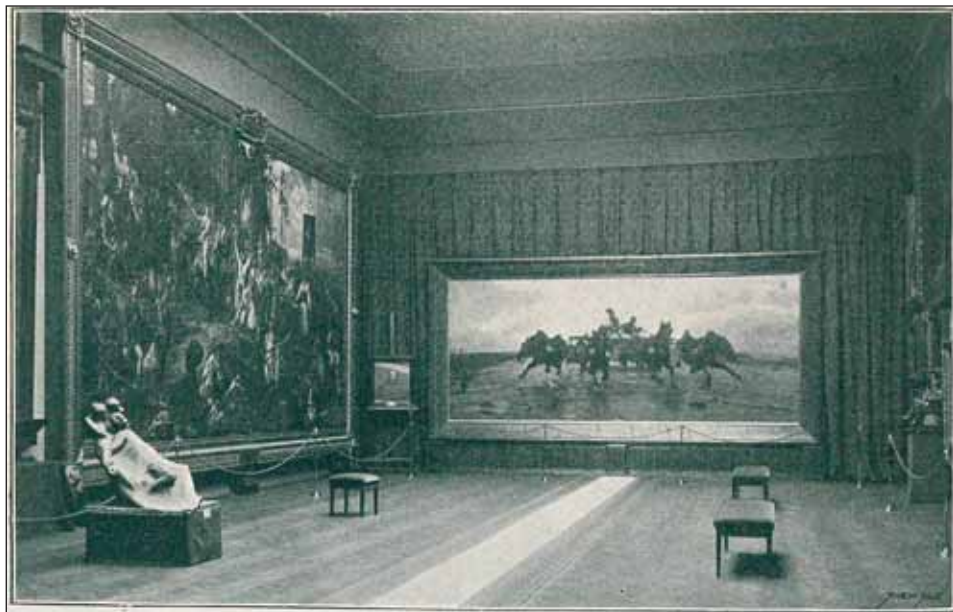
¹² W celu porównania — w latach dziewięćdziesiątych XIX w. miesięczne zarobki kolejarza białostockiego wynosiły 40–50 rubli, natomiast czynsz za mieszkanie — ok. 2,5 rubla miesięcznie (zob.: Jezierski A., Leszczyńska C. 2003, s. 202). Na przełomie XIX i XX w. za 1 funta szterlinga należało zapłacić 9,46 rubla (waluta w Rosji carskiej) oraz odpowiednio: 24,01 koron austriackich (waluta w Monarchii Habsburgów). 1 rubel wynosił ok. 2,5 korony austriackiej, zob.: Morawski W. 2002, s. 103–104; Morawski W. 2008, s. 14; Żabiński Z. 1989, s. 71–72.

¹³ AMNK, KŁ, sygn. 94/4, Protokół posiedzenia Komitetu Muzeum Narodowego w Krakowie z 26 czerwca 1899 roku.

¹⁴ AMNK, KŁ, sygn. 94/4, Protokół posiedzenia Komitetu Muzeum Narodowego w Krakowie z 26 czerwca 1899 roku.

¹⁵ O wysłaniu 27 czerwca 1899 r. listu Łuszczkiewicza do Chełmońskiego świadczy wiadomość zawarta w korespondencji artysty do dyrektora MNK z 1 lipca 1899 r., zob.: AMNK, KŁ, sygn. 94/15, Korespondencja Józefa Chełmońskiego do Władysława Łuszczkiewicza z 1 lipca 1899 roku.

¹⁶ AMNK, KŁ, sygn. 94/15, Korespondencja Józefa Chełmońskiego do Władysława Łuszczkiewicza z 1 lipca 1899 roku.

Ryc. 2. Sala Matejki w Sukiennicach. Widok na *Czwórkę* Chełmońskiego
(za: Kopera F. 1903, s. 19)

Fig. 2. The Matejko Hall in Sukiennice, a view of Chełmoński's *Four-in-hand*
(after: Kopera F. 1903, p. 19)

sta Krakowa odnośnie zakupu dzieła do Sukiennic. Nabycie *Czwórki* uchwalono już 13 lipca 1899 r., czyli po niespełna trzech tygodniach od posiedzenia Komitetu¹⁷.

Dzięki dalszej korespondencji Chełmońskiego do Łuszczkiewicza wiadomo, że artysta w dniu 13 października 1899 r. odebrał za swój obraz pełną, ustaloną kwotę od Hipolita Wawelberga, współwłaściciela jednej z największych wówczas na ziemiach polskich prywatnych instytucji finansowych i filantropa¹⁸. W jednym z kolejnych listów malarz wyraził dyrektorowi wdzięczność „za jego trudy koło tej przesyłki poniesione i okazaną mi acz niezasłużoną życzliwość¹⁹”. Do wspomnianego pisma dołączył także pokwitowanie, niestety niezachowane w całości do dziś¹⁹.

W przypadku zakupu do Muzeum obrazu *Burza*, z protokołu posiedzenia Wydziału wynika, że Chełmoński zaproponował za swoje dzieło 1500 złr. Poproszono jednak artystę, by kwota została zmniejszona o 300 złr. Motywowano to „szczupłością funduszów Muzeum Ngo”²⁰. Malarz przystał na tę ofertę i dzięki temu, jak odnotowano, obraz nabyto za 1200 złr. Inaczej wyglądała sytuacja jeśli chodzi o *Czwórkę*. Zaproponowaną przez J. Chełmońskiego cenę

¹⁷ AMNK, KŁ, sygn. 94/15, Korespondencja Józefa Friedleina do Dyrekcji Muzeum Narodowego w Krakowie z 22 lipca 1899 roku; zob. również: Dziennik Rozporządzeń 1900, s. 89; Anonim. 1899, s. 2.

¹⁸ Hipolit Wawelberg (1843–1901), zob. np.: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wawelberg-Hipolit;3994337.html> (dostęp 12.02.2020); <https://sztetl.org.pl/pl/biogramy/4098-wawelberg-hipolit> (dostęp: 12.02.2020).

¹⁹ AMNK, KŁ, sygn. 94/15, Korespondencja Józefa Chełmońskiego do Władysława Łuszczkiewicza z 13 października 1899 roku.

²⁰ AMNK, KŁ, sygn. 94/5, Protokół posiedzenia Wydziału Muzeum Narodowego w Krakowie z 12 grudnia 1896 roku.

3000 rs. zdecydowano się przyjąć i dokładnie tyle uiszczono za dzieło przekazane do Sukiennic. Z perspektywy ówczesnych finansów muzealnych była to wysoka kwota. Niestety nie istnieją sprawozdania zarządu Muzeum zarówno za rok 1899, jak i za 1900²¹. Informacje bezpośrednio lub pośrednio związane z pozyskaniem *Czwórki* odnaleźć można w innych źródłach. Mianowicie, w sprawozdaniu Zarządu za rok 1898 znajduje się tabela, z której wynika, że w ciągu całego tego roku na zakupy różnych obiektów muzealnych wydano łącznie nieco ponad 3000 złr. (dokładnie 3066 złr. 48 ct.)²². Z kolei na posiedzeniach Rady miasta Krakowa w marcu 1899 r. uchwalono (tutaj kwoty podawane są w koronach austriackich²³), że z sumy 14 290 koron, czyli z całego budżetu Muzeum na „zakupno dzieł sztuki” wyasygnowano dokładnie 2400 kor.²⁴ Łączny fundusz tej instytucji na rok następny (czyli 1900) był analogiczny (czyli 14 290 kor.), a na wydatki związane z zakupami obiektów udzielono dokładnie 2422 kor.²⁵ Z kolei w sprawozdaniu z posiedzenia Komitetu z października 1900 r. zawarta jest wypowiedź T. Nieczui-Ziemieckiego, pełniącego wówczas (po śmierci Łuszczkiewicza) obowiązki dyrektora Muzeum, wskazująca że, m.in. według wykazu Biura rachunkowego Magistratu, za *Czwórkę* Chełmońskiego zapłacono wtedy drugą ratę w wysokości 3374 kor.²⁶ Dzięki tym wzmiankom można wywnioskować, że jedna rata za jedno dzieło przekraczała cały, ustalony budżet Muzeum przeznaczony na zakup muzealiów w 1900 r. o prawie 1000 kor. Kwota ta (ponad 3300 kor.) była zatem niemal o 40% wyższa od ogółu funduszy przydzielonych na wymieniony cel w tymże roku.

Czwórkę Chełmońskiego zapisano do Inwentarza zbiorów Muzeum pod numerem 1904. Zamieszczona przy dziele krótka notatka dotyczy głównie tego, co przedstawia dzieło i jakie są jego wymiary. Co interesujące, pod koniec jest wzmianka, że obraz nie posiadał wówczas „ram właściwych”²⁷.

Biorąc pod uwagę wysokość środków finansowych, jakimi dysponowało Muzeum na przełomie XIX i XX w., kwota, którą zapłacono za obraz *Czwórka*, była olbrzymia. Dzieło bez wątpienia należało do jednych z najdroższych, jakie w latach 1883–1900 (czyli w czasie pełnienia funkcji dyrektora przez Łuszczkiewicza) zakupiono do Sukiennic²⁸. Trzeba jednak podkreślić, że zarówno osoby zarządzające wówczas Muzeum, jak i członkowie Rady miasta Krakowa bez wahania podjęli niezwykle ważną decyzję, dzięki której to arcydzieło polskiego malarstwa trafiło do placówki.

Po objęciu stanowiska dyrektora krakowskiej instytucji przez Feliksa Koperę w 1901 r. *Czwórkę* eksponowano w Sukiennicach, w sali Matejki. Obraz Chełmońskiego zawieszono w nowych ramach, na tle z „zielonawej zasłony”, naprzeciwko wejścia, w poprzek pomieszczenia, wzdłuż jego ściany północnej (ryc. 2). Dzięki takiemu umiejscowieniu był on widoczny dla zwiedzających z drugiego końca gmachu²⁹. Dzisiaj, w Galerii Sztuki Polskiej XIX

²¹ Kopera F. 1903, s. 22.

²² Łuszczkiewicz W., Pieniążek K. 1899, s. 15.

²³ W 1892 r. Austria dokonała reformy walutowej, przechodząc do systemu waluty opartej na złocie. Nową jednostką pieniężną stała się wówczas korona, dzieląca się na 100 halerzy; zob. Zabiński Z. 1989, s. 71–72.

²⁴ Dziennik Rozporządzeń 1900, s. 31.

²⁵ Dziennik Rozporządzeń 1901, s. 39.

²⁶ AMNK, KŁ, sygn. 94/4, Protokół posiedzenia Komitetu Muzeum Narodowego w Krakowie z 1 października 1900 roku.

²⁷ AMNK, KŁ, sygn. 94/10, „Inwentarz zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie z lat 1879–1900”, nr 1904, s. 273.

²⁸ Np.: za obraz Józefa Unierzyckiego *Zdjęcie z krzyża* zapłacono 1200 złr., za obraz Wincentego Wodzinowskiego *Na swojską nutę* zapłacono 1000 złr., za obraz Aleksandra Gierymskiego *Most nad Sekwaną w Paryżu* zapłacono również 1000 złr., zob.: AMNK, KŁ, sygn. 94/10, „Inwentarz zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie z lat 1879–1900”, odpowiednio: nr 836, s. 130–131; nr 1024, s. 154; nr 1385, s. 205.

²⁹ Kopera F. 1903, s. 14.

wieku w Sukiennicach, najstarszej historycznej siedzibie Muzeum Narodowego w Krakowie, można zachwycać się tym dziełem umieszczonym w sali Chełmońskiego. *Czwórka* eksponowana tak jak niegdyś, *vis-à-vis* wejścia, wyznacza ideową oraz optyczną dominantę tego pomieszczenia³⁰.

Adres Autora:
mgr Sławomir A. Mróz
Muzeum Narodowe w Krakowie
Al. 3 Maja 1
30-062 Kraków
smroz@mnk.pl
<http://orcid.org/0000-0002-4375-3024>

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

- AMNK [Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie], Kancelaria Dyrektora Władysława Łuszczkiewicza [KL], sygn. 94/4, 94/5, 94/6, 94/10, 94/15.
Z. Oss. [Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu], Korespondencja Władysława Łuszczkiewicza [WŁ], Akc. 46/15.

Źródła i opracowania publikowane

- Anonim. 1899. *Sprawy miejskie*, „Czas”, nr 159 z 15.07, s. 2.
Bochnak Adam. 1973. *Władysław Łuszczkiewicz (1828–1900)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18, red. E. Rostworowski, Kraków, s. 587–590.
Chełmoński. 2006. *Józef Chełmoński*, oprac. K. Jarmuł, Katowice.
Chełmoński. 2016. *Józef Chełmoński*, red. T. Skoczek, Warszawa.
Chełmoński w świetle korespondencji. 1953. *Józef Chełmoński w świetle korespondencji*, oprac. J. Wegner, Wrocław.
Dziennik Rozporządzeń. 1900. *Dziennik Rozporządzeń dla stołecznego królewskiego miasta Krakowa*, R. XX, Kraków, s. 31, 89.
Dziennik Rozporządzeń. 1901. *Dziennik Rozporządzeń dla stołecznego królewskiego miasta Krakowa*, R. XXI, Kraków, s. 39.
Górska Pia. 1932. *O Chełmońskim. Wspomnienia*, Warszawa.
Jezierni Andrzej, Leszczyńska Cecylia. 2003. *Historia gospodarcza Polski*, Warszawa.
Kopera Feliks. 1903. *Sprawozdanie dyrekcji Muzeum Narodowego w Krakowie za czas od 1 czerwca 1901 do 31 grudnia 1902*, Kraków.
Krypczyk Aleksandra. 2010. *Józef Chełmoński (1849–1914). Burza*, [w:] *Galeria Sztuki Polskiej XIX wieku w Sukiennicach*, red. B. Ciciora, A. Krypczyk, Kraków, s. 302–303.
Lepiarczyk Józef. 1997. *Władysław Łuszczkiewicz (1828–1900)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków, s. 139–147.
Łuszczkiewicz Władysław, Jakubowski Faustyn. 1896. *Sprawozdanie Zarządu Muzeum Narodowego za rok 1895*, Kraków.
Łuszczkiewicz Władysław, Pieniążek Karol. 1899. *Sprawozdanie Zarządu Muzeum Narodowego za rok 1898*, Kraków.
Matuszczak Tadeusz. 2003. *Józef Chełmoński*, Kraków.
Melbechowska-Luty Aleksandra. 2014. *Chełmoński. Malarz polskich żywiołów*, Radziejowice.
Micke-Broniarek Ewa. 2012. *Józef Chełmoński na wielkich łowach natury. Malarstwo artysty ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie oraz z kolekcji prywatnych*, Radziejowice.

³⁰ Krypczyk A. 2010, s. 12–13.

- Milewska Waclawa. 2010. *Józef Chełmoński (1849–1914). Czwórka*, [w:] *Galeria Sztuki Polskiej XIX wieku w Sukiennicach*, red. B. Ciciora, A. Krypczyk, Kraków, s. 302.
- Morawski Wojciech. 2002. *Zarys powszechnej historii pieniądza i bankowości*, Warszawa.
- Morawski Wojciech. 2008. *Historia finansów współczesnego świata od 1900 roku*, Warszawa.
- Polanowska Jolanta. 1993. *Łuszczkiewicz Władysław*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*. *Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 5, red. J. Derwojed, Warszawa, s. 204–209.
- Rzepińska Maria. 1983. *Władysław Łuszczkiewicz, malarz i pedagog*, Kraków.
- Rzontkowska Katarzyna. 2016. *Chełmoński*, [w:] *Wielcy malarze*, t. 33, Warszawa.
- Tomkiewicz Stanisław. 1902. *Władysław Łuszczkiewicz*, „Rocznik Krakowski”, t. 5, s. 1–46.
- Treter Mieczysław. 1937. *Chełmoński Józef (1850–1914)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3, red. W. Konopczyński, Kraków, s. 280–281.
- Vetulani Armand. 1971. *Chełmoński Józef Marian*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*. *Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 1, Wrocław, s. 314–316.
- Żabiński Zbigniew. 1989. *Rozwój systemów pieniężnych w Europie Zachodniej i Północnej*, Wrocław.
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/WawelbergHipolit;3994337.html> (dostęp 12.02.2020).
- <https://sztetl.org.pl/pl/biogramy/4098-wawelberg-hipolit> (dostęp 12.02.2020).

The purchase of Józef Chełmoński's *Four-in-hand* for the National Museum in Cracow

At the beginning of October 1879, as part of the celebrations of Józef Ignacy Kraszewski's (1812–1887) jubilee, the painter Henryk Siemiradzki (1843–1902) donated his work *Pochodnie Nerona (Nero's Torches)* to the Sukiennice gallery. Many Polish painters soon followed in his footsteps, thus founding the collection of the future National Museum in Cracow. The first director of the Museum (in the years 1883–1900) was Władysław Łuszczkiewicz (1828–1900), one of Cracow's most illustrious personages at that time, an art historian, painter and teacher. Under his directorship the Museum began to buy pictures by contemporary Polish painters.

Based on documents from the Museum archive, the article presents the circumstances of purchasing the painting *Czwórka (Four-in-hand)* by one of the most famous and most valued Polish artists, Józef Chełmoński (1849–1914). This large-format oil-on-canvas work (275 × 660 cm), showing a four-in hand driven with dash by a Ukrainian peasant (fig. 1), is one of the top achievements of naturalism in Polish art. Painted in Paris in 1881, it was purchased from the artist for 3000 silver roubles in 1899. Ever since then, it has been exhibited in Sukiennice, the oldest historical location of the National Museum, and it is now one of the gems of the Museum's Gallery of 19th-Century Polish Painting.

Proofread by
Izabela Szymańska